

Pasauliečių mokytojų rengimo pradžia Lietuvoje

Jonas Minginas

Atšventus garbingą Lietuvos mokyklos 600 metų jubiliejų, norėtume bent glaustai priminti mokslo įstaigą, rengusią pirmuosius pasauliečius mokytojus. Ši mokykla įsteigta XVIII amžiaus pabaigoje, panaikinus Jėzuitų ordiną Lietuvoje ir įsteigus Edukacinę komisiją, kurios didžiulis nuopelnas yra akademinio luomo įkūrimas. Konservatyvesnis buvo pradžios mokyklos mokytojų profesijos suplakimas su interesais bažnyčios, kuriai mokytojas turėjo tarnauti eidamas vargonininko pareigas.

Beje, pirmasis Edukacinės komisijos prezidentas Vilniaus vyskupas Ignas Masalskis Lietuvą iškėlė aukščiau už Lenkiją, dėl to jis vėliau turėjo pasitraukti iš prezidento pareigų.

Visa tai ir bus siekiama nagrinėti šiame straipsnyje, pasinaudojant istorijos ir hermeneutinės metaanalizės metodais.

Jėzuitų ordino panaikinimas

1773 metų liepos 21 dieną Vatikano kurija panaikino Jėzuitų ordiną, labai įsigalėjusį Europoje, valdžiusį didžiulius turtus: žemę, miškus, miestuose bažnyčias, namus. Jėzuitai savo rankose laikė daugiau kaip 75 proc. vidurinių mokyklų (kolegijų). Paskelbus popiežiaus dekretą apie ordino uždarymą, Lietuvoje iškilo klausimas, ką daryti su mokyklomis, kurios ligi šiol priklausė jėzuitams. Kita vertus, šis faktas sudarė progą rengti ir daryti švietimo reformą.

Švietimo reformos nebuvo kažkas nauja. Jau XV amžiuje Renesanso pedagogai pasi-

sakė už humanitarinio ir gamtamokslinio lavinimo stiprinimą, XVI a. protestantizmas reikalavo pasaulietinio ugdymo, realizavimo mokyimo gimtąja kalba idėjas. XVIII a. pabaigos ūkininkavimo, gamybos bei prekybos pažanga ir švietimo epocha nebegalėjo tenkintis senąja švietimo sistema. Reikalauta pasaulietinės valstybinės mokyklos.

Valstybinės mokyklos idėja buvo gyva ne tikai Lietuvos–Lenkijos valstybėje, bet ir Austrijoje, Prūsijoje, Ispanijoje, ypač Prancūzijoje, kur ne tik pavieniai asmenys, bet ir valstybės veikėjai jau nuo 1764 metų sprendė švietimo reformos klausimą. 1762 metais Paryžiaus parlamentas, Rolando d'Erceville vadovaujamas, reikalavo tirti padėtį jėzuitų mokyklose, kiti atvirai pasisakė už valstybės kontroliuojamą mokyklą, valstybinį mokytojų rengimą. Visi reikalavimai buvo pagrįsti patriotizmu, visuomeniškumu, noru tarnauti valstybei. 1764 metais Prancūzijoje panaikinamas Jėzuitų ordinas, o Rolandas I dela Ahalotais rengia savo reformos planus. Tais pačiais metais Andrius Zamoiskis iškėlė jau seniai puoselėtą idėją – įvesti šalyje vienodą ugdymą. Vilniaus vyskupas dar 1770 metais paskelbė konkursą: „Kokius mokslus reikėtų duoti valstiečiams, taip gerbiamai, bet pas mus užmirštai visuomenės daliai?“ Masalskis neklausia, ar reikia mokyti valstiečius, o klausia tik to, kokį mokslą jiems duoti. 1764 metais Merkinės, vėliau Pavlovo vardu pavadintame, dvare Povi-

las Bžostovskis įkuria „Pavlovo respubliką“, kurioje lažininkus paverčia činšininkais, įveda valstiečių savivaldą, organizuoja kultūrinę veiklą. Žodžiu, keičiasi senos nuostatos pasaulietinės kultūros kryptimi.

Edukacinės komisijos kūrimasis

Taigi Jėzuitų ordinas nustojo egzistuoti. Senoji bajorija, kuriai pataikavo šie vienuoliai, už tai jie dažnai apiberiami panegirikomis, iš pradžių siekė, kad popiežiaus dekretas Lietuvoje ir Lenkijoje nebūtų skelbiamas. Bet šie planai nebuvo įgyvendinti. Tų pačių metų spalio mėnesį Seimo posėdis Varšuvoje turėjo spręsti panaikinto Jėzuitų ordino likimą, iš jų – švietimo problemą valstybėje.

Varšuvos seimo metu pasižymėjo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleris Joakimas Chreptavičius, o ypač Vilniaus vyskupas Ignas Masalskis, kurie iškėlė idėją steigti edukacinę komisiją bajorų jaunimui šviesti. Jos pirmininku išrinktas Ignas Masalskis. Komisija turėjo veikti karaliaus globojama, o veiklos ataskaitą privalėjo teikti Seimui. Ambasadorius Stakelbergas projektą aprobavo.

Įsteigta Edukacinė komisija buvo bendra abiems valstybėms: Lietuvai ir Lenkijai. Abiems valstybėms vienodai atstovaujama – po 4 komisarus iš kiekvienos pusės. Lietuvai atstovavo senatoriai ir ministrai: Vilniaus vyskupas Ignas Masalskis, LDK pakancleris Joakimas Chreptavičius, riterių luomo atstovas – Ignas Potockis, DLK didysis raštininkas ir Adomas Čartoriskis. Lenkijai atstovavo Plocko vyskupas Mykolas Poniatovskis, Andrius Sulkovskis, taip pat Andrius Samoiskis ir Adomas Poiniskis. Kaip matyti, tarp komisarų buvo ne tik tai karaliaus šalininkų, bet ir jo priešų, dalyvavusių I Respublikos padalijime. Tai, be abejonės, kalbama ir apie vyskupą Igną Masalskį.

Veikliausi komisarai – I. Masalskis ir J. Chreptavičius, taip pat ir M. Poniatovskis

ir A. Zamoiskis. Masalskis ir Chreptavičius buvo labai šviesaus proto, gerai pažino ano meto Vakarų Europos švietimo idėjas ir pedagogines sroves. Čartoriskis, kurio karalius labai nemėgo, priimtas kaip mergaičių auklėjimo specialistas. I. Potockis, Konarskio numylėtinis, buvo labai naudingas darbuotojas.

Komisarų pažiūros, charakteriai, moralė buvo labai skirtingi, tačiau bendras darbas vyko sklandžiai. Net I. Potockis ir M. Poniatovskis – savo charakteriu ir politinėmis pažiūromis labai skirtingos asmenybės – galėjo bendrai dirbti. Arba štai M. Poniatovskis ir M. Kolontajus, kurį pirmasis skyrė Krokuvos universiteto reformai, politiniuose dalykuose labai ambicingi ir valdingi vadovai, švietimo klausimus sprendė labai protingai ir vieningai, savo politinius įsitikinimus ir nesutarimus palikdami už posėdžių salės durų. Ir tai suprantama: juk buvo sprendžiami valstybės reikalai – piliečio gelbėtojo auklėjimas.

Edukacinė komisija pradėjo darbą 1733 metų spalio 24 dieną pirmuoju universalu, kuriame pabrėžiama, kad jaunimo mokymas ir auklėjimas yra viena iš svarbiausių priemonių daryti valstybę laimingą. Edukacinė komisija į savo rankas perima visų laipsnių mokyklas, auklėjančias bajoraičius.

Edukacinės komisijos laukė du dideli darbai: 1) sutvarkyti visus likusius jėzuitų turtus, nustatyti tikras pajamas, 2) sutvarkyti mokyklų reikalus, kad šios nenustotų veikusios. Tuo tarpu savo pasauliečių veikėjų mokytojų Edukacinė komisija neturėjo ir teko įdarbinti senus mokytojus eksjėzuitus ir pradėti rengti pasauliečius mokytojus.

Edukacinės komisijos veiklos pradžia

Edukacinė komisija nepaprastai energingai pradėjo veiklą. Jau pirmąjį darbo mėnesį posėdžiai vyko beveik kas antrą dieną, kartais

net kasdien. I. Masalskis parengė „Nuostatus parapinėms mokykloms“ (1774), Potockis – „Nuostatus rektoriams, direktoriams“. Galimas dalykas, jog jiems padėjo mokytojas iš profesijos Gregoras Pīramovičius, Antanas Poplavskis. Ilgainiui komisija pastebėjo, kad ji pati viena negalės susidoroti su jai kylančiais uždaviniais, todėl 1775 metų vasario 10 dieną įsteigė Draugiją vadovėliams rengti. Komisijos darbo apimtis pasirodė esanti platesnė – rengė ne tik vadovėlius, bet taip pat kūrė mokyklų programas, tikrino mokytojų darbą, tvarkė mokyklų vizitavimo aktus, sudarinėjo įvairius nuostatus. Ilgainiui Draugija vadovėliams rengti tapo lyg ministerijos (Edukacinės komisijos) programų skyrius, kuris, Ignas Potockio vadovaujamas, atliko labai didelį darbą: parengė net 27 vadovėlius.

Greta Edukacinės komisijos, buvo sudaryta Dalomoji komisija ir Teismo komisija, bet po trejų sunkaus darbo metų jos nepasitvirtino ir buvo likviduotos. Liko viena Edukacinė komisija, kuri viską paėmė į savo rankas. Generaliniu kasininku buvo paskirtas K. Leveelis. Sutvarkius iš jėzuitų paveldėtus ir savo sukauptus turtus, Edukacinės komisijos pajamos siekė 3 155 tūkstančius auksinų.

Edukacinė komisija pradeda rengti pasauliečius mokytojus

Vyskupas Ignas Masalskis, kaip Edukacinės komisijos pirmininkas, imasi iniciatyvos plėsti pradinių mokyklų tinklą Lietuvoje. 1774 metų kovo 24 dienos Komisijos posėdyje savo vyskupystės vardu duoda pažadą kas trečioje vyskupystės parapijoje steigti po vieną parapiinę mokyklą. Pažadą energingai vykdo. Jis ragina Vilniaus vyskupystės dvasininkus šviesti liaudį, rengia instrukcijas parapinėms mokykloms, klebonams draudžia bausti parapijiečius, reikalauja geru pavyzdžiu veikti žmones, švelnu-

mu taurinti gyvenimą ir papročius, vadovautis mokslu.

Plečiant parapiinių mokyklų tinklą reikėjo spręsti mokytojų šioms mokykloms rengimo klausimą. Edukacinės komisijos pirmininkas vyskupas Ignas Masalskis pasiūlė projektą įkurti mokytojų seminariją Vilniuje. Šį projektą, pavadintą „Projektas parapiinių mokyklų klausimu Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje“, jis įteikė Edukacinei komisijai 1774 metais gruodžio 24 dieną. Projektą sudarė 4 straipsniai:

1. Įsteigti Vilniuje seminariją parapiinių mokyklų mokytojams parengti.

2. Kiekvienas klebonas privalo atsiųsti į seminariją po vieną gabų jaunuolį vienus metus mokytis.

3. Seminarijoje bus dėstomi tik patys reikalingiausi dalykai: ūkinė registracija, žemės matavimas, žemės ūkio mokslas, gyvulių gydymas ir kt.

4. Be išvardytų dalykų, bus mokoma griežti klavikordu, kad taip klebonams būtų atlyginta už mokyklų steigimą šių mokytojų patarnavimais.

I. Masalskis, matyt, buvo planavęs steigti daug parapiinių mokyklų, nes siūlė kasmet rengti po 100 mokytojų. Kiekvienam seminaristui išlaikyti buvo planuojama 300 auksinų. Tai metams kainuotų 30 000 auksinų, dar papildomai reikėtų 20 000 auksinų mokėti personalui, už instrumentus, įrankius, patalpas. Taigi Edukacinei komisijai reikėtų kasmet skirti po 50 000 auksinų mokytojų seminarijai. Per 4–5 metus ji galėtų parengti apie 400 mokytojų.

I. Masalskio projektas Komisijoje buvo apsvarstytas ir apbruotas, tiktai sumažintas seminaristų skaičius nuo 100 iki 50. Tuojau pat buvo išmokėti 25 000 auksinų seminarijai steigti ir išlaikyti. Masalskis energingai ėmėsi seminarijos organizavimo ir atidarymo darbų.

Rūpesčiai dėl mokytojų seminarijos patalpų

Pirmiausia I. Masalskiui iškilo problemų dėl patalpų. Iš pradžių norėta seminariją įkurdinti Vyriausioje Lietuvos mokykloje, bet šis planas pasirodė nerealus, todėl nutarta ją steigti už miesto ribų. Toks sumanymas motyvuotas tuo, kad seminarija rengs mokytojus kaimo mokykloms, bažnytkaimiams, o ne miestui, tad neverta būsimųjų mokytojų pratinti prie miesto gyvenimo. Antra vertus, tarp teorinių dalykų numatytas ir žemės ūkio, žemės matavimo kursas, kurį išmokti, reikalingų įgūdžių įgyti reikia praktikos kaime. Užmiesčio aplinka teikė tam daugiau patogumų. Seminarija įkurdinta vadinamajame Zakrete, buvusiuose jėzuitų rūmuose.

Tačiau seminarijos patalpų klausimas vis dar nebuvo galutinai išspręstas, nes Edukacinė komisija, matyt, norėjo nuolatinių patalpų, kad seminarija ilgai galėtų veikti. Todėl projektuota pastatyti specialiai pritaikytą pastatą. Vilniaus architektas Knakfussas apskaičiavo, kad pastatas turės išsilaikyti 27 992 auksinus. Jis turėjęs būti trijų aukštų. Pirmajame aukšte numatytas regenso butas, seminaristų valgykla, virtuvė, viralinė ir butai tarnautojams. Antrajame aukšte planuota įrengti dvi mokyklos sales, klases ir direktorių būtus. Trečias aukštas skirtas mokinių miegamiesiems.

Naujų patalpų statyba pradėta gana energingai. Iš 1775 m. I. Masalskio ataskaitos matyti, kad kai kurie darbai pradėti, o medžiagai, jos transportui išleista 15 000 auksinų. Tais pačiais metais įsigyti klavikordai ir pozityvai už 2000 auksinų, o seminaristams išlaikyti išleista 11 766 auksiniai ir 27 grašiai. Bet jau po Vibickio kontrolinės vizitacijos 1777 metų vasarą tolesni statybos darbai sustojo, jie atidėti vėlesniam laikui. Varšuva, matyt, nenorėjo toliau toleruoti gal kiek per didelės I. Masalskio

iniciatyvos. Tačiau seminarija veikė ir statybai sustojus.

I. Masalskio globojamos seminarijos veikla

Pedagoginio personalo komplektavimas buvo ne kiek ne lengvesnė problema negu patalpos. 1775 metų sausio 9 dienos Edukacinės komisijos sekretoriui Gintautui Drevialtovskiui I. Masalskis rašė: „Visas sunkumas su mokytojais, bet ir čia Komisijos „apvaizda“ viską padarė“. Seminarijos vadovu buvo paskirtas Borevičius iš Kurliandijos, „geras administratorius“, jo pavaduotoju Jokūbas Sievrukas, kapelionu – kunigas Godickis, mokytoju – Poletylė. Muzikai ir dainavimui dėstyti paskirtas Račinskis. Be šių, paskirti du „direktoriai“ – korepetitoriai. Kas jie tokie, nežinoma.

Mokytojų seminarija pradėjo darbą 1775 metų balandžio 1 dieną. Iš pradžių mokinių buvo tik 16, bet per metus jų pasipildė iki 20. 1776 metų pradžioje jų buvo 25, o 1777 metų liepos 4 dienos sąraše, kurį kun. Tocilovskis įteikė vizitatoriui Vibickiui, yra 30 seminaristų. Kas jie, iš kur jie, matyti šiame sąraše.

1. Aleksandras Karolis iš Breslaujos apskr. ir parapijos. 12 metų.

2. Antanavičius Matas iš Gardino apskr. Vilpos parapijos. 22 metų.

3. Arciehovskis Pranas iš Breslaujos apskr. ir parapijos. 13 metų.

4. Arciehovskis Jonas iš Daubarų. 21 metų.

5. Baranovskis Andrius iš Vilniaus šv. Jono parapijos. 13 metų.

6. Beldovskis Ksaveras iš Slonimo apskr. Myšos parapijos, 13 metų.

7. Cyborovskis Mykolas iš Gardino apskr. Pšeroslės parapijos, 26 metų.

8. Čarniavskis Juozapas iš Gardino apskr. Bžostovicos parapijos, 20 metų.

9. Dambrauskas Jokūbas iš Ukmergės apskr. Kokučikių parapijos, 16 metų.

10. Dombrovskis Juozapas iš Gardino apskr. Chodorovo parapijos, 16 metų.

11. Heidenreichas Ignas iš Slonimo apskr. Lachovičių parapijos, 13 metų.

12. Jankovskis Ignas iš Minsko vaivadijos, Chotichlos parapijos, 17 metų.

13. Juchnevičius Antanas iš Lydos apskr. ir parapijos, 17 metų.

14. Karpocevičius Baltramiejus iš Ašmenos apskr. Loskos parapijos, 19 metų.

15. Lyrikievičius Juozapas iš Ašmenos apskr. Lazdžiavo parapijos, 20 metų.

16. Mienickis Juozapas iš Polocko vaivadijos, Kublicko parapijos, 18 metų.

17. Milkovskis Motiejus iš Briansko apskr., Drochičino parapijos, 13 metų.

18. Mordevskis Vincentas iš Breslaujos apskr. ir parapijos, 18 metų.

19. Olizarovičius Pranas iš Gardino apskr., Bžostovicos parapijos, 15 metų.

20. Oslavskis Jonas iš Bolkovisko apskr., Svisločės parapijos, 17 metų.

21. Paciukovskis Pranas iš Ašmenos apskr., Voistomio parapijos, 20 metų.

22. Statkauskas Kazys iš Verkių, Kalvarijos parapijos, 12 metų.

23. Vasilevskis Pranas iš Lydos apskr., Novodvorsko parapijos, 21 metų.

24. Vasilevskis Jokūbas iš Niečicos, 20 metų.

25. Viežbickis Jokūbas iš Gardino apskr., Pšeroslės parapijos, 20 metų.

26. Vaišvila Kostas iš Lydos apskr., Eišiškių parapijos, 20 metų.

27. Vrubliauskas Matas iš Ukmergės apskr., Širvintų parapijos, 14 metų.

28. Zaleskis Juozas iš Vilniaus miesto šv. Jono parapijos, 15 metų.

29. Zamoitėlis (Žemaitėlis) Karolis iš Lydos apskr., Eišiškių parapijos, 12 metų.

30. Zabulevičius Simonas iš Gardino apskr., Bžostovicos parapijos, 17 metų.

Šis sąrašas akivaizdžiai rodo ne tik mokinių skaičių, bet ir jų kilmės vietą, amžių, net tautybę, sprendžiant iš pavardžių, geografinį plotą, kurį turės aptarnauti vilniškės mokyto-

jų seminarijos pasauliečiai auklėtiniai. Iš sąrašo matyti, jog

- 7 mokiniai atvykę iš Gardino,
- 5 iš Lydos,
- 4 iš Breslaujos,
- 3 iš Vilniaus,
- 2 iš Ukmergės,
- 2 iš Slonimo,
- 2 iš Ašmenos,
- 1 iš Minsko,
- 1 iš Polocko,
- 1 iš Briansko,
- 1 iš Volnovisko,
- 1 iš Daubarų.

Pagal amžių mokiniai pasiskirstę taip:

- 12 metų buvo 3 mokiniai,
- 13 metų – 5 “
- 14 metų – 1 “
- 15 metų – 2 “
- 16 metų – 2 “
- 17 metų – 4 “
- 18 metų – 2 “
- 19 metų – 1 “
- 20 metų – 6 “
- 21 metų – 2 “
- 22 metų – 1 “
- 26 metų – 1 “.

Tikslaus ugdymo vyksmo negalima atkurti, nes seminarija, matyt, dar neturėjo mokyimo planų ir programų, neišliko mokinių gyvenimo organizacijos pėdsakų. Tikrai žinomi kai kurie mokymo dalykai: katekizmas, pavyzdinis skaitymas ir rašymas, skaičiavimas, moralės mokslas, žemės matavimas, daržininkystė, gydomųjų žolių pažinimas, žemės ūkio pagrindai, chorinis dainavimas bei giedojimas ir grojimas klavikordu. Pirmajame raporte, rašytame Edukacinei komisijai 1775 metų gruodžio 29 dieną, sakoma, kad visi mokiniai gerai mokėsi, tikrai vienas už tinginystę pašalintas iš seminarijos. Apie seminarijos veiklą 1776-tais ir 1777-tų metų pirmąjį pusmetį nė-

ra jokių duomenų. 1777 metų vasarą Edukacinės komisijos atsiųstas iš Varšuvos tikrinti finansinės būklės Lietuvos mokyklose atvykta vizitatorius Juozapas Vibickis. Jo ataskaitoje yra įdomių duomenų.

Vizitatorius du kartus lankėsi mokytojų seminarijoje ir čia patyrė geriausių išpūdžių. Vertindamas šią mokslo įstaigą, J. Vibickis labai šiltai apie ją atsiliepia: „Iki šiol Lenkija neturėjo tos išganingos ir kraštuilaimę nešančios įstaigos. Didžiai nusipelnė šviesioji Komisija, ją įsteigdama, o kunigaikštis Vilniaus vyskupas užsitarnavo amžiną garbę, jai vadovaudamas“. Vizitatorius raporte pastebi, kad visi mokiniai skaitė labai gerai, rašė labai gražiai, uždavinius sprendė labai lengvai. Kai kurie mokiniai stebino vizitatorių puikiu grojimu klavikordu, o visi mokiniai stebino sugebėjimu dainuoti ir giedoti. Mokiniai vizitatoriaus buvo pagirti už padarytą pažangą mokantis geometrijos, piešimo, taip pat ir daržininkystės, medelių skiepijimo. Mokiniai taip pat buvo giriami už pavyzdinę, kuklų elgesį. Jie Edukacinei komisijai Varšuvoje per vizitatorių perdavė padėką už mokslą.

Teigiamą vizitatoriaus atsiliepimą apie vyskupo Igno Masalskio įsteigtą ir globojamą mokytojų seminariją jokių būdu negalima laikyti noru jam įsiteikti ar meilikauti. Priešingai, vizitatorius nekatalikas Juozapas Vibickis išvyko iš Varšuvos, turėdamas instrukciją nutverti vyskupą už rankos, kuri, sakyta, neskyrusi asmeninės kasos nuo visuomeninių lėšų. Kad I. Masalskį turėjo pulti, o ne girti, liudija dar ir tas faktas, kad nė vienas dvasininkas nesiėmė šios vizitatoriaus misijos. Nemaalonias pareigas pagaliau paėmė pasauliečių atstovas, nekatalikas J. Vibickis.

Greta išvardytų teigiamų mokytojų seminarijos veiklos bruožų, rasta nemažai trūkumų. Pirmasis jų – sunkios buitinės sąlygos. Tiesa,

patalpos ir apranga buvo pakankamai geros, bet patalynė, paklodės, čiužiniai, pagalvės atrodė skurdžiai, nors lėšų tiems daiktams buvo skirta pakankamai – po 833 auksinus ir 10 grašių mokiniui. Dėl finansinės-ūkinės netvarkos nebuvo sudarytos reikiamos sąlygos. J. Vibickis siūlė I. Masalskiui Godickį pakeisti kitu, koku nors pensininku, kuris pasitenkintų 600 auksinų, vietoj Godickiui mokamų 2000 auksinų.

Edukacinė komisija iš pradžių ryžtingai buvo palaikiusi mokytojų seminarijos steigimo idėją ir negailėjo lėšų, bet vėliau, pastebėjusi trūkumų ir suabejojusi I. Masalskio entuziazmo motyvų kilnumu, nutraukė rėmimą ir vietoj pažadėtų 25 000 auksinų skyrė vos 17 000 auksinų iš nepastovių fondų. Išlaidos apskaičiuotos taip:

- mokinių maitinimui per 10 mėnesių 3600 auksinų,
- 5 žmonių techniniam personalui 600 auksinų,
- mokinių aprangai, baltiniams, avalynei po 120 auksinų 10 gr. mokiniui – iš viso 3610 auksinų,
- pedagoginiam-administraciniam personalui išlaikyti 4690 auksinų,
- kurui 1300 auksinų,
- žvakių lajui 80 auksinų,
- rašomajai medžiagai 58 auksinus.

Iš viso skirta tikrai 13 938 auksinai. Tačiau šios sumos neužteko seminarijai, nes jos išlaidymas faktiškai kainavo beveik dvigubai daugiau. Iš I. Masalskio apskaitos matyti, kad laikotarpiu nuo 1776 spalio 1 d. iki 1777 spalio 1 d. išleista 24 186 auksinai ir 7 grašiai.

Edukacinė komisija pamažu nustūmė Vilniaus vyskupą Igną Masalskį nuo vadovavimo Vilniaus mokytojų seminarijai ir ją perėmė į savo rankas. Jos išlaidymas dabar kainavo pigiau, bet skirtų pinigų neužtekdavo.

Mokytojų seminarija be I. Masalskio globos

Materialinė mokytojų seminarijos būklė. Kas metai seminarija savo poreikiams išleisdavo vis mažiau lėšų. Per dvejus metus (1776.VII.1 – 1778.VI.30) išleista 38 246 auksinai 7 gr., o kitais dvejais metais (1778.VII.1 – 1780.VII.1) – tik 28 150 auksinų. Mokinių maitinimas blogėjo. Produktų sąrašė nerasime kiaušinių ir cukraus, miltų vartota labai mažai, nes jie brangūs: 1 gorčius kainavo 1 auksiną, tuo tarpu pieno gorčius – tik 6 grašius. Dienos mėsos norma buvo 125 g, bet kadangi bent porą dienų per savaitę buvo pasninkaujama, mokiniai valgydavo žuvį ar silkę, tad ne pasninko dienomis mėsos buvo gaunama apie 170 g. Retkarčiais, didesnių švenčių progomis, buvo duodama alaus. Mokinius taip pat maitino bulvėmis, kitomis daržovėmis, koše su paspirgintais lašiniiais.

Kaip mokiniai buvo maitinami vėliau, matyti iš sutarties, kurią Edukacinės komisijos kasininkas sudarė su šios mokyklos mokytoju Poletyle. Sutartyje numatyta, kad pusryčiams turi būti duodama vien duona, pietums – barščiai su jautiena, kopūstai su užkulu ir gabalas mėsos arba morkos su lašiniiais, ar žirniai su sviestu. Vakarienei pateikiama šaltiena, kruopos su lašiniiais, alus bei kruopos su jautiena, miežių košė su sviestu ar spirgučiais arba grikių košė su sviestu bei pienu. Pasninko dienomis maistas atitinkamai keičiamas. Didžiųjų metinių švenčių dienomis maistas gerokai pagerinamas – duodama kiaušinių, sūrio, dešros, netgi paršelio. Sutartyje įrašyta, kad maistas turi būti gerai paruoštas ir pateikiamas pakankamu kiekiu. Drabužiai būdavo duodami atsižvelgiant į metų laikus: vasarą lengvi, drobiniai, žiemą šilti.

Seminarijos mokinių sudėtis ir santykiai. Moksleivių sudėtis kilmės atžvilgiu buvo gana įvairi. Čia mokėsi daugiausia miestiečių ir vals-

tiečių vaikai, bet tarp jų buvo ir bajorų. Kokio išsilavinimo buvo reikalaujama priimant į seminariją? Tiksliai atsakyti sunku, bet nėra pagrindo manyti, kad būtų reikalaujama daugiau negu elementarių mokslo žinių. Vienintelių tikslų žinių apie seminarijos mokinius randame vizitatoriui J. Vibickiui įteiktame mokinių sąrašė, kai jis 1777 metais lankėsi seminarijoje. Tada joje mokėsi 30 mokinių (žr. anksčiau spausdintą sąrašą). Iš to sąrašo matyti, kad stojantiems į seminariją negalėjo būti keliamei nei amžiaus, nei išsilavinimo cenzo, nei kilmės vietovės ar luomo reikalavimai. Švietimo vadovai nepagalvojo, kad 12–15 metų berniukams, kurių tada buvo 37 procentai, gali būti sunkiai suprantamos tos pedagoginės problemos, kurių ano meto jėzuitų auklėtai visuomenei kildavo. Taip pat sunku įsivaizduoti 13–15 metų dirbantį pradinės mokyklos mokytoją.

Dar didesnių negu amžiaus skirtumai auklėjimo sunkumų turėjo rasti dėl skirtingų mokinių luomų. Tai kenkė mokinių santarvei. Tiesa, bajoriškos kilmės mokinių buvo nedaug, bet ir jie teikė tam tikros disharmonijos. Bajorai laikė save pranašesniais už valstiečius bei miestiečius, su panieka į juos žiūrėjo, o pagalvoję apie savo ateities veiklą, niekaip negalėjo sutikti su savo likimu – būti parapinės mokyklos mokytoju. Tokia mintis žemino jų luomą ir bajorišką asmenybę.

Vizituodamas seminariją, Juozapas Vibickis pastebėjo savotišką trintį tarp mokinių, o bajorų veiduose – nepasitenkinimą. Ta aplinkybė vertė jį prabilti į bajorų mažumą, bandant sugriauti jų senus prietarus, kad būti liaudies mokytoju esą nesuderinama su bajoro kilme ir pašaukimu. Vizitatorius įrodinėjo jiems priešingą dalyką – būti liaudies mokytoju ne tik nėra pažeminimas, bet ir didžiulė garbė, nes tai teikia žmogui kilnybės dvasią.

Sunku tikėti, kad Vibickio argumentai paveiktė bajoriukų nuostatas. Tradicijų veikia-

ma bajorijos dauguma bijojo ir nepritarė liaudies švietimui, nors Šviečiamojo amžiaus idėjos kvietė visus žmones lavintis, bet mūsų bajorų sąmonės tai nepasiekė. Todėl Vibickis nutarė kreiptis į Edukacinę komisiją prašydamas, kad ji pasiūlytų Vyriausiosios Lietuvos mokyklos rektoriui parašyti raštą, kuriuo girtų besimokančiųjų bajorų pastangas tapti liaudies mokytojais, kad jų pedagoginis darbas ne tik nenustelbs bajorystės, bet, tarnaudami savo kraštui, ją išaukštins.

Pats Vibickis geriau negu kas kitas suprato, kad šios gražios bei didingai skambančios kalbos, įtaigūs raštai neduos laukiamų rezultatų – nepakeis bajorų nuostatų. Todėl jis griebėsi paskutinės priemonės: siekiant seminarijoje išvengti nesutarimų, ateityje į šią seminariją nepriimti bajorų, o būsimojus liaudies švietėjus rengti iš valstiečių ir miestiečių jaunimo. Vibickis pasirinko teisingą mokinių komplektavimo būdą ir pasiūlė seminarijos vadovybei juo naudotis. Primamiesiems mokiniams keliama sąlyga, kad, baigę mokslą, grįžtų į savo parapiją mokytojauti.

Apie seminaristų gyvenimą mažai žinome. Būta nepatenkintų. 1777 metais keli mokiniai pabėgo iš seminarijos ir įstojo į bazilijonų vienuolyną. Norėdama išvengti tokių dalykų, Edukacinė komisija nutarė iš stojančiųjų į seminariją kandidatų reikalauti pasižadėjimo, kad baigę mokslą tam tikrą metų skaičių dirbs parapiinėse mokyklose. Iš nevykdančių šio pažado asmenų bus pareikalauta atlyginti už mokslo išlaidas, be to, bus skirta tam tikra bauda.

Vilniaus mokytojų seminarijos likimas

1780 metų gruodžio 1 dieną Edukacinė komisija gavo iš mokytojų seminarijos auklėtinų skundą prieš vadovybę ir auklėtojus. Šis

skundas ir buvo bene paskutinis seminarijos gyvybės ženklas. Praėjo nedaug laiko, ir seminarija nepastebimai baigė savo egzistavimą. 1781 metų Edukacinės komisijos išlaidų sąmate jau nebėra Vilniaus mokytojų seminarijos. Tačiau jos uždarymas nebuvo toks staigus – iš anksto buvo rengiamas. Štai 1779 metų lapkričio 26 dienos Edukacinės komisijos susitarime su Vilniaus vyskupu I. Masalskiu sakoma: „Vilniaus vyskupas pasižada, kad Vilniaus diacezijoje esančios parapiinės mokyklos bus visą laiką bažnyčios išlaikomos <...> Toms parapiinėms mokykloms buvo patogu ir naudinga, nes Edukacinė komisija pasižada laikyti Vilniaus akademijos rektoriaus priežiūroje tinkamą mokytoją ir perleisti tam tikslui turimus reikalingus [muzikos] instrumentus“. Šis mokytojas mokytų muzikos ir dainavimo, o kitas mokslo žinias, reikalingas parapiinės mokyklos mokytojams, būsiami „direktoriai“ galės įgyti bendrojo lavinimo mokyklose. Šis toks susitarimo formulavimas Edukacinei komisijai reišė, kad ji teoriškai ir praktiškai nutraukia neilgą seminarijos veiklą. Tiesą sakant, neteko aptikti jokių pėdsakų, kad rektoriaus žinioje būtų buvęs koks nors mokytojas, kuris muzikos mokytų kitus mokytojus. Šiaip ar taip, seminarija nebeveikė. Spėjama, kad ji dar dirbo iki 1782 metų.

Vis dėlto pirmoji Vilniaus mokytojų seminarija gyvavo penkerius metus, parengė daugiau kaip 150 parapiinės mokyklos mokytojų bei mokytojų-vargonininkų. Ar seminarijos auklėtiniai buvo gerai parengti darbui ateityje, sunku pasakyti, nes nėra dokumentinių duomenų nė apie vieną dirbantį mokytoją. Matyt, vizitatoriai nelankė parapiinių mokyklų.

Seminarija uždaryta, manytume, dėl keleto pateikiamų priežasčių:

1) kai vyskupas I. Masalskis buvo nustumtas nuo edukacinės valdžios sosto, visa ankstesnė jo didžiulė iniciatyva liaudies švietimo

reikaluose staiga pradėjo mažėti, ir anksčiau puoselėtas darbas palengva sužlugo;

2) nustūmus I. Masalskį, neatsirado žmogaus, kuris parodytų didesnę iniciatyvą Lietuvos liaudies švietimui, rūpintųsi taip, kaip Masalskis rūpinosi švietimo reikalais neatsilikti nuo Lenkijos;

3) pati Edukacinė komisija parapinėms mokykloms remti nesiryžo skirti didesnių sumų iš švietimo biudžeto, nes bijojo bajorijos, kurios vaikai mokėsi kolegijose, priekaištų, kad mažinamos lėšos vidurinei mokyklai. Bajorija ir taip smerkė Edukacinę komisiją.

Išvados

Vilniaus mokytojų seminarija, įkurta Vilniaus vyskupo Igno Masalskio iniciatyva, gyvavusi vos penkerius metus, veikė sunkiomis ir prieštaringomis XVIII amžiaus aštuntojo dešimtmečio sąlygomis, tačiau turėjo reikšmingą

tikslą – rengti parapinėms mokykloms mokytojus, kurie lavintų liaudies vaikus, šviestų gyventojus ir galėtų patarnauti bažnyčiai vadovaudami jos muzikinei daliai.

Seminarijoje buvo parengta apie 150 mokytojų, bet apie jų veiklą mokyklose nėra likusių dokumentinių duomenų.

Seminarijos veiklą sunkino tai, jog nebuvo mokymo planų, programų, vadovėlių: vadovautasi Edukacinės komisijos bei Vilniaus vyskupo Igno Masalskio parengtais nuostatais bei instrukcijomis.

Mokytojų seminarija buvo komplektuojama neatsižvelgiant nei į amžiaus, nei į išsilavinimo cenzą, nei į luominę priklausomybę. Tai sunkino pedagoginį darbą. Nėra duomenų apie pedagoginės dėstytojų veiklos ir mokiųjų parengtumo kokybę.

Mokytojų seminarijos uždarymą lėmė įtampa tarp Edukacinės komisijos ir Vilniaus vyskupo I. Masalskio.

LITERATŪRA

Poplawski A. Zbiór niektórych materyi politycznych. Warszawa, 1774.

Lewicki J. Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Kraków, 1925.

Tync S. Komisja Edukacji Narodowej. Wrocław, 1954.

Wierzbowski T. Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie. Kraków, 1921.

THE BEGINNING OF LAY TEACHERS' TRAINING IN LITHUANIA

Jonas Minginas

Summary

The aim of article is to investigate the experience of training primary school lay teachers in 1773–1759